

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 4, Aralık/December 2024, ss. 91-112.
Geliş Tarihi–Received Date: 06.08.2024
Kabul Tarihi–Accepted Date: 26.10.2024
Çeviri
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14578390>

HACI BEKTÂŞ TEKYESİ

Yazar: Hamit Zübeyir

Aktaran: Mustafa ÖGE*

İkinci cilt 1926

Türkiyât Mecmû'ası

İstanbul Darü'l-fünûnu Türkiyât Enstitüsü tarafından neşr edilir.

Müdür: Köprülüzâde Mehmet Fu'at

İstanbul Dârü'l-fünûn'unda "Türk Edebiyatı Tarihi" müderrisi

İstanbul Devlet matbaası

1928

Hacı Bektâş Tekyesi

Hamit Zübeyir

'Alevi ve Bektâşîlerin ka'besi makamında olan Hacı Bektâş (eski ismiyle "Hacım Köyü" yâhûd "Sulucakarahöyük" Kırşehir-Kayseri ana hattının sağında nispeten sapa mevki'de) "Mucur" kazasına tabî' takriben bin dört yüz nüfuslu bir nahiye merkezidir. Yüksek yaylada olduğu için havası fevkal'ade sağlam, içecek suları tatlı ve mebzûldür. Yolları ise, her sene gelen on binlerce zâire hac meşakkatlerini biraz tattırmak için, belki 'an-kasd ihmâl edilmiştir. Yalnız, karlı zamanlarda hacıların sahrâda gayb olmamalarını temin için işaret olmak üzere, yol boyunca ba'zı dikili taşları yekdiğerinin takip ettiği görülür.

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
e-mail: mustafaoge@balikesir.edu.tr. ORCID: 0000-0002-2834-5575

Hacı Bektâş'ta han yoktur. Anlattıklarına göre ziyaretçi gerek Çelebi'ye ve dergâha mensûb olsun harice verilmez. Harb-i 'Umumide Babalar hükümete müracaatla evkâfiye (?), ta'amiye ve ta'miriye faslından terakküm eden yüz binlerce liradan bir misafirhane inşası için müsa'ade almışlar, ve bu misafirhanenin yalnız duvarları otuz bin liraya mal olmuş, mefrûşattan ma'ada ahşap kısmının ikmâli için kırk bin liralık bir keşif yapılmıştır. Dergâhın rakibi olan Çelebilik müessesesi, gölgede kalmamak için, bu misafirhanenin yapılmamasına çok çalışmışsa da muvaffak olamamıştır. Devran (?) eden rivâyete göre civârında seksen köy (en uzağı dört sa'atlik mesafede) olan Hacı Bektâş'ın kazaya kalbi için 329 da irâde çıkmışsa da merhûm "Cemalettin Çelebi" mâni' olmuştur. Çelebi Efendi'nin kuşkullanması, kaza olursa mahkeme, nüfus dairesi, tapu dairesi, eczahane, hastahane gibi müessesâtla birlikte birçok münevver me'mur gelir ve Çelebilik makamı daimi bir kontrol altında bulunur ve onlarla temas takdirinde şahsiyet-i ma'neviyesi haleldâr olur gibi düşüncelerden ileri gelmiş olsa gerekdir.

Hacı Bektâş'ın kısmen dergâha kısmen Çelebiler'e mensûb ahâlisi topraksız ve fakirdir. Çevresindeki köy ve kasabalarda kilim ve halı dokudukları halde, burada el sınayi'i teşvik

366

görmemiştir. Müritlere satılan Hacı Bektâş Teslim Taşı, nâhiye ahâlisine büyük istifâde temin etmez + (ı) Zira taş "Ürgüp"te çıkar ve orada yapılır. (Rivâyete göre Hacı Bektâş buraya geldiğinde zehir vermişler. Bir Hristiyan kadını kendisini yoğurtla tedavi etmiş. Onun şerefine Ürgüp'ün Taşı daha makbûl olmuş.) Tecrübeli nahiye müdürünün ifadesine göre Hacı Bektâş ahâlisi çok zeki olup mektepte tahsîl görmemiş olmalarına rağmen büyük bir kısmı okuyup yazmak bilmektedir.+ Yalnız içki ma'alesef çocuklar ve kadınlar arasında da tevsî isti'dâdını gösteriyor.

Hacı Bektâş ahâlisi bazı iktisâdî sebeplerden dolayı Babalara ve Çelebilik müessesesine muğber olmakla beraber, "Sünniler" de dâhil olduğu halde hepsi tekyenin nüfûz-ı ma'neviyesi altındadırlar. Evkâf Müdüriyet-i 'Umûmiyesiyle

+ Hacı Bektâş'da az çok her evde bu taşı yontmakla meşgul olanlar vardır. Bir topal zat ile tufengci ustası zana'atkar olarak tanınmışlardır. Çıkrıklar el ile dönmekte olup zahmetli ve nankör bir iştir.

+ 'acil ihtiyaca şimdilik kifâyet eden yeni mektebi Salih Niyâzi Baba yaptırmıştır. Elyevm Ankara'da otelcilik eden Salih Niyâzi Baba Tayyare cem'iyetine de büyük mu'avenetde bulunmuştur.

Ma'ârif Vekâleti'nin müştereken gönderdiği heyet, Tekyede çalışmak için yerlilerden tek bir 'amele bulamamıştır. Halk arasında bu günde şu rivâyet cârîdir.

-Kaç kereler kara kazanın altında köpekler ve kurtlar yavruladı. Yine de bu Tekye açıldı. Bir sürü hurâfenin mihrâbı olan Selam Kaya⁶ etrafındaki duvarı yıkdırub taşlarını mektep inşaatında kullanan nahiye müdürünün herkes çarpılacağına ka'ildir. Bütün bunlara rağmen, eski bâtil i'tikâdâtın sarsıldığını gösteren (nasıl iman edeyim, bu kapı yıkıldı) gibi ifadeler de işittik.

Dergâh:

Geniş bir sahada yükselen Çelebilik dairesinin sönük ve müksî bir manzara irâ'e itmesine mukâbil, dergâh, yeşillikler içinde sivrilen Selçûk biçimi ihrâmi kubbeleri, minaresi, daima çağlayıp akan çeşmeleriyle gönüle daha ziyâde neş'et veriyor. Ve bir âhiret müessesesinden ziyâde

367

bir mâlikânede imişiz gibi bir hüsn-i telkîn ediyor. Bu i'tibarla onun Zira'at Numûne mektebine tahvîl edilmesi isâbet olmuştur. Tekye kapandıktan sonra, ta'limatnâme mûcibince, Mucur kâ'imakâmının riyâseti altında, Jandarma kumandanı, Ma'ârif me'mûr vekîli, Muhâsebe-i Husûsiye Müdürü, Evkâf Müdüründen mürekkep olarak teşekkül eden tespit heyetinin bir aya yakın çalıştığını 'arz edecek olursak, ehemmiyeti tezâhür eder. Dergâh, hakikatde yalnız bir 'ibâdethâne olmayıp 'aynı zamanda iktisâdî bir müessesedir. Müstakilen dergâha 'âit olup bağlarda (Dede Bağı, Han Bağı) ve dergâhta ve çiftliklerde tespît olunan hayvanat mikdârı 105 ve dergâhın çiftliklerinde (Kütükçe Çiftliği, Kaya Çiftliği, Kızıl Öz Çiftliği, İlcek (?) Çiftliği) ortakçılarla müşterek olan ağnâm ve hayvânât 'adedi cem'an 527, dergâh çiftliklerinde tespit olunan arâzî, tarla, bağ, bağçe, kavaklık, çayır, ağaçlık ve kıraç olmak üzere 4487 dönümdür. Dergâha 'âid 'akârât dört yüzden ziyâde dükkân, buharla müteharrik un değirmeni, dört su değirmeninden 'ibârettir. Mebâniden gayrı bağ, bağçe, arâzî ve emlâk evkâf tarafından Zirâ'at Numûne Mektebine 12,586 lira 25 kuruşa satılmıştır! Ve yeni yapılan misâfirhânede, mektep olmak şartıyla zirâ'ate terk edilmiş Vilâyet bütçesinden mektebin ikmâline on beş bin lira tahsîs ve Zirâ'at Vekâleti'nin de mu'âveneti temin edilmiştir.

⁶ Hacı Bektaş'ta yerleri gösterilen Selam Kaya, Arslan Kaya, Hamur Kaya, Fatma Ana, Beş Taşlar, Ak Peykâr (?) vesâire için velâyetnâme ve menâkıbnâmelere bakınız.

9 Teşrin-i Sâni 341 tarih ve 17646/50 numarolu ta'limâtnâme mûcibince Ankara Evkâf Müdüriyet-i 'Umûmisine irsâli icâb eden halı, kilim, yastık dört yüz altmış bir parça eşya, tespit heyeti tarafından mühürlü on dört denk yapılarak Ankara Evkâf Müdüriyet-i 'Umûmisine teslim edilmiştir. Tekyelerdeki müzelik eşya ile 'alâkadâr olan Ma'ârif Vekâleti, halılardan müzelik olanların Evkâf Müzesine teslimini taleb, Hacı Bektâş'da muhtelif odalarda sandıklar içinde bulunan kitapları toplatarak Ankara Kütüphane-i 'Umûmisine nakl ile fihristlerini tertip ettirmiş, ve diğer müzelik 979 'adet eşya tarihî kazan ile birlikte Ankara'ya nakl olunarak müze anbarına vaz' edilmiştir. Hacı Bektâş'ta kalan hubûbât vesâ'ir eşya ta'limâtnâme mûcibince Evkâf tarafından müzâyede ile satılmıştır. Bektâşiliğin hakkıyla anlaşılabilmesi için kütüphane ile sâ'ir muharrerâtın ve müzedeki eşyanın bir an evvel tedkîkî lazımdır. Ma'ârif Vekâlet-i Celilesi hiç şüphesiz bu vazifeyi ihmâl etmeyecektir. Biz burada dergâh hakkında ancak ba'zı müşâhedelerimizi kayd ile iktifâ edeceğiz:

368

Dergâhın henüz ikmâl edilmek üzere olan muhteşem dış kapısından girilince** geniş bir avlu gelir. Kapının soluna bitişik olarak zikri geçen nâ-tamam misâfirhâne bulunur. Bu misâfirhânenin yerinde eskiden 8-10 odalık misâfirhâne varmış.^{††} Avlunun sağını At evi ve ahırlar işgal eder. At evindekiler tekyenin atlarına ve gelen misâfirlerin atlarına bakarlar. At evi sofadan geçince az ziyâli geniş bir oda ile kiler gibi müştamilâtan 'ibarettir. Merfrûşât ve muhteviyâtını bir sürü kilim, cicim (?), yastık, minder, yorgan, şilte, post, köhne duvar sa'âti, zenbil, kalbur, bir sürü sahan, kavanoz, çorba tası, cezve, güğüm, leğen, tepsi, kevgir, tencere, tas, kepçe, havan, leğence (?), kahve değirmeni, el kantarı, eğer takımları, koğa (?), yaylı araba, kağrı, çift takımı gibi şeyler teşkîl eder.

At evinin önünde bol solu bir çeşme vardır. Hacı Bektâşlılar, içmek ve yıkanmak için ileride zikr edilecek olan "Arslan Çeşme"den su almayı tercih ederler. Bu, suların arasındaki farktan ziyâde, sonki (?) çeşmenin daha mübârek olarak tanınmasından ileri gelir. Büyük avludan havuzlu avlu ta'bîr olunan orta avluya girmek için alçak bir kapıdan eğilip geçmek lazımdır. Birkaç def'a başını çarpan Zirâ'at Müdürü bu kapıyı yükseltmiştir. Orta avlu, Arslanlı Çeşme, Ekmek Evi, Aş Evi, Cami', Kiler Evi, Meydan Evi, Mihman Evi ile ihâta olunan mustatîl

** Mimarı Tekye'nin içindeki Nakşibendi cami'nin imamıdır.

†† Misafir gelince adamına göre mu'amele edilir. Köylü dışarıda yatar, büyük misafirler şeyh odasında ve yukarıda bağçede köşke misafir idilir! On ikiden sonra misafir almazlarmış.

şeklinde bir saha ‘arz eder. Evlerin önünde direklere istinâd eden açık bir koridor, avlunun kapıya yakın kısmında büyük bir havuz vardır. Doldukça açılıp bağçeye bırakılır. Havuzun üzerinde gayr-ı mes’ûl bir el tarafından kırılan Bektaşî Tacının altında yol arkadaşım ressam Şerafettin Bey’in kayd ettiği zîrdeki kitâbe yazılıdır:

Maaşallah

Sene 1326 sene 1324

Bahr-i ‘Ummân vilâyet Hacı Bektaş Veli

Hangâh-ı feyz-i Bârî’dir heman cennet misal

369

Vali-i Beyrut devletlü Halil Paşa gibi

Bir vezirin hem-ser ‘ismetveri Zehra ‘Adîl

Nazlı Hanım bu havuzu etti inşa Tekye’de

yaptı güya cennetü’l-mevâde(?) ‘ayn-ı selsebil

Hacı Feyzullah Baba gayret ve himmet ile

oldu icrâda bu havuz safa-bahşın delil (...)

Saki-i kevser şehid-i Kerbela ‘aşkına (...)

Her biri olsun ilahî(?) nail ecr-i cezîl

gelen remziden guher(?) tarih carîdir (...)

Bab-ı kevser oldu bu havuz-ı dilârâda(?) sebil.

Mehmet Es’ar(?)

Arslanlı Çeşme:

Orta avlunun girilince sağ köşesinde Bektâşîlerin zemzemi makamında olan meşhûr Arslanlı Çeşme vardır ki büyük havuza munsabb olur. Arslanlı havuzda su bir arslan heykelinin ağzından boşanır. Arslan Mısırlı muhibbelerden “Kara Fatma” tarafından gönderilmiş olup yukarısında şu kitâbe yazılıdır:

Nûş eden bulur hayat-ı câvidân

çeşme-i hayvan ki derler işte bu
iç şehid-i Kerbela'nın 'aşkına
ver salat ile selam ile vuzû
cevheri tarihi söyle Hilmiya
arslanın ağzından akdı buzlu su

Sene 1270

Büyük avlunun sağında duvara örülü olarak bu çeşmenin eski kitabesi bulunur:

Malkoç Bâlî İbn-i 'Ali hazretleri
Gaziler serdârı ve erenler serveri
Hacı Bektaş Veli'nün 'aşkına
Eyledi cârî bu 'ayn-ı kevseri
tarihi dokuz yüz altmış ikide
teşnelikte(?) oldu abdâlân tiri(?)

370

Asıl binanın üzerinde duvarda ve sütunun üzerinde zîrdeki kitâbeler mevcuttur:

idüp ta'mirini hayrat

Nebi Dede olup dilşâd

sene bin iki yüz otuz

sekizde eyledi bünyâd(?)

2-Etti ta'mirin Tûrâbî hane-i tākın cedîd

'avn-ı hak bin iki yüz seksen iki tarih bedîd

3-Bismillahirrahmanirrahim bizalık

Ammere hazihil imârete melikil meşâyih il abdâlân

Ekmek Evi:

Havuzlu avlunun sağında başta Ekmek Evi, fırından gayrı odaları havî olup sıralayacağımız eşya buradaki hayat hakkında bir nebze fikir verebilir:

Halı, yan halısı, kilim, cicim, 39 ‘adet post, meşin sofra, 12 şem’adan, çay ve kahve takımları, 3 teber, 2 nefir, 5 keşkül, 1 termometre, 2 asma sa’at, 4 et satırı, 3 burgu, 2 destere, tunç havan, çorba tası, güğüm, leğen, bir sürü kab kacak, 1 sandık, derununda kütüb-i mütenevvi’a bal bıçağı, tulumba, tütün havanı, 2 savurma makinesi, bulgur el değirmeni taşı, 2 ‘adet altı gözlü un anbarı, 2 kepek sandığı, 2 hamur teknesi, iki gözlü büyük anbar, tahta kerevet 18 hamur tahtası, 2 tahta kürek, 2 tarz-ı cedîd arı kovanı, 40 ‘adet ‘âdi boş arı kovanı, merdiven, ileh ileh...

Aş Evi:

Aş Evine girmezden evvel şu kitâbe nazar-ı dikkatimizi celb eder.

Benâ haz el mutbah el mübâreketehu el-Hacı Bektâş El-Horasânî

el-ma’mûr sâhibü’l-hayrât Balî Bey bin gazi Malkoç

rahmetullahi ‘aleyh 968

371

diğer kitâbe:

tecdîd kıldı bin iki yüz seksen altıda

aşhâneyi bu tâkı ve revâkı Hasan Dede

1286

Aş Evi tavanları kalın kirişlerden yapılmıştır. (Üstünde rutubeti gayr-ı nafiz toprak bulunur) Ortada Avrupa karî büyük gaz lambası asılıdır. Karşıda üç büyük kazan vardır. Ortadaki en büyük meşhûr Bektâşî kazanının ateşsiz kerâmetle kaynadığı rivayet olunuyor. Fi’l-hakîka altında ateş yakılmadan burası kaynayabilir! Zira mücâvirindeki kazanların altına yakılan ateşin ‘alevleri kazanı yalayup geçecek tarzda duvar içinden tertibât vardır. Kazanın üzerinde bir kitâbe müşâhede etmedik. Muharrem’in on ikisinde Aş Evi’nde bu kazanda ‘aşure pişer ve Aş Evi önünde ayak üzerinde mersiye okunur. Kazanın üstünde yukarıda ‘Ali levhası, sağ ve solunda kazanla mütênâsip muhteşem kefçeler (?) asılıdır. Kapı tarafındaki duvarda geyik boynuzları keşköller nazar-ı dikkatimizi celb eder. Aş Evi’ne bitişik olarak Dede’nin oturmasına mahsûs bir oda vardır. Küçük ve yüksek

pencereleri yukarıdan esrarlı ziyâ neşr eder. Dolaplar alçak duvarlar içine gömülüdür. Duvarda yedi teber, iki nefir, üç keşkül, iki geyik boynuzu asılıdır. Hesapsız yastık, minder, kaşağı, hayata sırtlarını çeviren dervişlerin oldukça dinlendiklerine, 26 gümüş fincan zarfı, 2 altın yıldızlı gümüş fincan zarfı, 37 büyüklü küçüklü fincan çok sohbet edildiğine işaret olsa gerektir. Bektâşî hoş sohbetliği ve Bektâşî nükte perdâzlıkları galiba bu meclislerde inkişâf ediyordu. Altı büyük kazan, yirmi büyük küçük bakır kazan, altı et satırı, 29 et bıçağı, beş meşin sofra, altmış üç bakır yemek sahanı ve hesapsız kap-kacak, gelen misâfirlerin mikdârı hakkında bir fikir verebilir. Aş Evi'nin tertibatı meyânında bir sandık kitap, iki kebir kantar, bir 'adet çeki kantarını da zikr etmeğlimiz icap eder.

Mihman Evi:

Kahve ocaklı ve birçok dolaplı dar küçük odadan 'ibarettir. İçerisi ziyâyı yüksek ve küçük olan pencerelerden ziyâde açık kapıdan alır.

373

Meydan Evi:

Tekyenin kalbgâhı mesâbesindedir. Ayın cemler burada yapılır. Cum'a günleri kahve burada içilir. Alçak kapıdan içeri girince kendimizi diğer evlere nisbeten daha aydınlık bir salonda buluruz. "Kırlangıç" kanadı ta'bır olunan ve yontulmuş kalın kirişlerin bir kubbe teşkîl edecek sûrette hendesevî tarzda üst üste konulmasından vücûd bulan tavan, mevcûd numûnelerin en nefislerinden olsa gerektir. Medhalin tamam karşısında bir kahve ocağı, ocağın sağında pencere yanında Babalar mevki'i bulunur. Ocağın bir tarafında kasa, diğer tarafında kahve takımları durur. Duvarlara gömülü olan yedi 'adet dolap içinde müte'addid hediyeler vardır. Medhalin der hal (?) solunda Horasan Postu sarılı bir kürsü üzerinde "Selmân-ı Pak'ın" ibriği ile şem'adanlar durur. Sol duvardan açılan bir kapıdan şeyhin husûsî odasına girilir.^{††} Kapının üstünde 1298 tarihi ve bir (Hu) yazılıdır. Dört duvarda tertip gözetilerek ve gözetilmeyerek doksan levha asılmıştır. Sol duvar üstünde yukarıdan sıra ile zîrdeki levhâlar bulunur:

Allah Celle Celalehu

Muhammed 'Aleyhisselam

^{††} Son Baba kendisi burada oturmaz, yerine Hasan Dede isminde birini bırakmış.

İmam ‘Ali Hazret-i Radiyallahu ‘anh Kerremallahu vechehu er-rıza es-sahi el-vefi

Hazret-i İmam Hasan Radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam Hüseyin Radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam Zeyne’l-‘Abidin radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam Muhammed Bakır radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam Ca’feri’s-Sadık radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam Musa Kazım radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam ‘Ali Rıza radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam Muhammedi’t-Taki radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam ‘Aliyyi’n-Naki radiyallahu ‘anh

Arka duvarda bu yukarıdakilerin mütemadisi olmak üzere:

Hazret-i İmam Hasani’l-‘Askeri radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam Muhammed Mehdi radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm Muhammed Ekber radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm ‘Abdullah radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm Kâsım radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm ‘Ali Ekber radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm Seyyid Kâsım radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm ‘Ali el Asgar radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm ‘Abdah radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm Yahya radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm Sâlih radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm Tayyib radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma'sûm Ca'fer radiyallahu 'anh

Hazret-i Ma'sûm Tahir radiyallahu 'anh

373

Karşı duvardaki levhalar:

Allahu Vahdehu

Allah Muhammed 'Ali Fatma

Ya rab ileh

Edep ya Hû

Ya 'Ali

La ilahe illa Hû

Takvimü's-sa'ate ileh

Ene ve 'Ali ileh

Muhammed Celaleddin Rûmî

Li-muhsine

şemâ'il-i peygamberî

Sağ duvardaki levhalar:

Min kelim merhûm İzzet Paşa

Şecere-i Tayyibe es--seyyid Hacı Bektâş Veli

İnnallahe yuhibbü'l-cemile'l-cemal

Ve tekessebe 'ana ed-düfii tahmiden

nüi'me el- mü'eddibu'd-dehr

Kuli'l-hayr..

Zahidâ hakkıçün ol şahid ki cûd-ı ekmel

Hilye-i Muhammedî levhası

Bir kimse değil sırr-ı kaderden ağah
Fa'lem ennehu La ilahe illallahu
Rabbi yessir velâ tua'ssir
Rabbi yessir velâ tua'ssir (mükerrer)
ashab-ı kehf
Ene medinetü'l-'ilm ve 'Ali bâbihâ (İki tarafı türbe)
Ya Hazret-i Sehl
Allah le'l Mustafa 'ilmü'n mayeti
Ya Hazret-i ma'sûm Ca'fer radiyallahu 'anh
Ya Hazret-i Kâsım radiyallahu 'anh
Ekimü'l ulemâe fe innehüm ve resetü'l enbiyâi
Ya Hazret-i Hünkâr Bektâş Veli
Bismillahirrahmanirrahim
Türbe veya külah şeklinde Hacı Bektâş tuğrası
Vallahü galibün 'ala emrihi
ma seyakdiru tövbemiz çirkâbe-i isyanda
Medet yâ 'Ali Hacı Bektâş'ın tuğrası
tevekkeltu alellah
(Çiçekli) Rabbi yessir vela tua'ssir
Medet yâ 'Ali
Men sabera zafera
Sol taraf duvardaki ikinci sırayı teşkil eden levhalar:
raye'l-Hasanu 'ani'l-Hasani
Vemâ ümirtu rabbi

Ol resulî mücteba

Muhammed Hasan Hüseyin ‘Ali

ve bişşükri tedumu ileh.

(Çiçekli ibrik şeklinde) kadde el ilmü

Bismillahirrahmanirrahim

Rabbi yessir

İtteki şerran

Bismillah

Men kane fi kıbletillahi

Nur merkad pâkın mutaf ‘âşıkân oldu.

(İbrik şeklinde) kadde el ilmi

Yâ ‘Ali

(Beytü’l-makdes resimli levha)

La ilâhe illallah

Sırrı Paşa ta’limatnâmesi

Sırrı Paşa ta’limatnamesi emri

muvaḥḥak eylesin Tevfik-i Rabbani

(Ta’limat levhası)

(Küçük bir ayna) Men sabera zafera...

374

Arka duvarda Horâsân Postu mevki’i denilen sol köşede Bektâşî arması levhası, Hazret-i ‘Ali’nin deve ile gitmesi, ileh. Bu levhalar üzerinde keşküller, nefirler, arka duvarda medhalin sağ kısmında yine keşküller asılıdır. Arka duvar medhalin iç yüzünde kapı üzerinde (Ya Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş Veli) yazılıdır. Meydan Evi ve aksâminin mefrûşâtı ve tertibâtı hakkında bir fikir vermek için birkaç kalem eşya zikr edelim: 38 halı yastık, 13 çalgı yastık, bir sürü şilte, minder,

üç tiftik kırmızı post, 3 geyik postu, 12 ‘adî post, bir sürü şem’adân, 6 keşkül, 2 nefir, 22 gümüş fincan zarfı, hadsiz ve hesapsız fincan, 17 pirinç tütün tablası, 36 bakır çorba tası, 73 bakır sahan, 31 porselen tatlı tabağı, Necef ve Hacı Bektâş taşından kanberiyeler, ceylan derisi üzerinde kûfl yazılmış iki sure-i şerîfe, sandıklar içinde bir sürü hediyelik eşya, bir miktar afyon, esrar ileh ileh. Bizim ziyâretimizde halılar evkâfa teslîm edilmiş olduğu için mefrûşâtını heyet-i asliyesiyle göremedik! Yalnız levhalara dokunulmamıştı.

Kiler Evi:

Kiler Evi ve anbarlarında tesbit heyetinin gösterdiği dört yüz seksen kalem eşyayı burada seyrü’l-inga imkân yoktur. Bir malikâne için lazım olan mefrûşât, envâ’ alât ve edevât hepsi burada bulunur. Arada sırada gözümüze ilişen tesbih ve teslîm taşı, keçe, keşkül, kaşağı, buhurdan, kandil gibi mevâdd, ancak çiftlik anbarında değılde Bektâşî tekyesinde olduğumuzu hatırlatır ve ikâz eder.

Kiler Evi’nde ve diğer evlerde, hattatların levhalarından sarf-ı nazar, Hacı Bektâş ile Balım Sultân’ın gençliği gibi yağlı boya resimler de vardır. Türk Resim Müzesi için büyük bir kıymet teşkil eden bu (ibtida’i) resimlerin teşhîrine intizâr itmemiz icâb ider.

Nakşîbendî Cami’i:

Kiler Evi’nin tam karşısındadır. Yeniçeriliğin ilgâsı sırasında Bektâşî tekyelerini yıktıran Sultân Mahmud, Nakşîbendî terbiyesi verilmek şartıyla Hacı Bektâş’taki tekyeyi istisnâ ve bir cami’in inşasını emr itmiştir. Dedeler tekrar kuvvet buldukları sırada, Nakşîbendî şeyhlerine

375

intifâ’ hissesi ayırarak onları tamamen Bektâşileştirmişler, başta Yahya Efendi kendisi Bektâşî ikrârı almıştır.⁵⁵ Bu cami’in cema’ati hiç yoktur. Ezan-ı Muhammediyi de Kırşehir Valisi Hazım Bey’in teşrîflerinde ancak işittiğimizi hatırlıyoruz. Hacı Bektâş’ta ayrıca bir Cum’a cami’i vardır ki oranın da müdâvimi azdır.^{***}

⁵⁵ Bektaşî Sırri, E. Rıfkı, ‘Asır kütüphanesi 1328, 152.ci sahifesinde Çelebilerle Babalar arasındaki nizâ’aları öğrenmek için mühim bir eserdir. Çelebi Cemalettin Efendinin “müdafaa” 1328, ‘Asır kütüphanesi, ‘ünvanlı eserini de birlikte okumak lazımdır.

^{***} Hacı Bektaş’ta Cum’a cami’i kitabesi:

Babalar arasında rütbe:

Rütbe i'tibârıyla başta kiler Evi Babası, ondan sonra sıra ile Aş Evi Babası, Etmek (Ekme) Evi Babası, Mihmân Evi Babası, At Evi Babası, Han Bağlı Babası, Dedebağı Babası Balım Evi Babası gelir. Vaktiyle Meydan Evi Babalığı lağv edilince tekyenin riyâseti Kiler Evi Babasına geçmiştir.

“Eyvallah” kapısına baş vuran derviş ola Dede bağında iki üç sene hizmet eder! Kalenderlikle oturur! Ondan sonra Büyük Baba kabul ederse tekyede derviş olup altı ile on iki sene hidmet ider. On iki seneden sonra kısmetse Baba olur. Babaların ta'yîninde ‘umûmiyetle kıdem ta'kip olunuyorsa da ehliyetin kıdeme tercîh edildiği de vâkı'dır. Ezcümle Feyzi Baba'dan sonra Kiler Babalığı Zeynel Baba'nın hakkı iken, ehliyetine mebnî vasiyeti mûcibince Sâlih Niyâzî Baba Kiler Babalığına irtikâ iderek tekyenin âmiri ve Bektâşîlerin reisi olmuştur.

Son Babaların İsmi ber-vech-i âti zikr olunur:

Kiler Evi Babası Sâlih Niyâzî Baba

Aş Evi Babası Zeynel Baba (gayet ma'lûmâtlı olduğu rivâyet olunuyor)

Etmek Evi Babası Hacı Kerîm Baba

Mihmân Evi Babası Muhtâr Baba

At Evi Babası Feyzî Baba

376

Han bağı Babası Necâti Baba

Dede Bağlı Babası Arslân Baba

Balım Evi Babası Japon Hasan Baba

Babalar içinde Necâti Baba ile Japon Hasan Babadan mâ'adâsı ‘an asıl Arnavutluk’tan neş’et etmişlerdir. (Tezvirât (?) Salih Babaya gelir! Şahsî tezvirât (?) ancak diğerlerine verilirmiş.) Tekyelerin seddinden sonra Babaların ekserisi Arnavutluk’a taşınıp, rivâyete göre oradaki tekyelerin inkişâfını te'mîn

etmişlerdir. Sâlih Niyâzi Baba, evvelce de ‘arz edildiği vechile, ticaretle iştigâl kasdıyla Türkiye’de kalmıştır.

Türbeler:

Havuzlu avlunun cami’e mücâvir olan kapısından geçilince ağaçlıklı güzel bir Bektâşî mezarlığı gelir. Mezarlığın sağ köşesinde Balım Sultân türbesi, sol köşesinde ma’a müştemilât Hacı Bektâş’ın kendi türbesi vardır. Türbelerden sonra sebze bağçeleri ve kümeslikler (?) gelir. Mezar ve kitâbelerden ileride bahs ideceğiz.

Hazret-i Pîr: Bir Bektâşî tarafından neşr edilen “Bektaşî Sırrı” ‘ünvânlı eserin (E. Rıfkı, ‘Asır kütüphanesi, 1328) dördüncü cildinde 16. sahifesinde şu satırları okuyoruz: Murad-ı Sâni tarafından mevcûd olan cami’ ve türbe ve dergâh inşâ kılınmıştır. Binanın üzerinde ise zîrdeki kitâbeler mevcûddur:

Kad benâ mescidü’l Abd’ Allah hamden şâkirân ‘ala ni’mâbihi

Kale vakti’l-temâm tarihen inne hazâ mescid (?)

Bena hazâ el-mescid el-mübârek fi cenneti türbe sultân el-arifin

El-Hâc Bektâş el-Horasânî nevvare Allah merkadehu fi eyyam

el-sultanü’l â’zamü’l-sultân Süleyman bin Selim Şah han

Murad bin Abdullah emir-i livâ Ayas Abad sene sittin tisemie

Bina muhtelif zamanlarda tevsî’ ve ta’mîr edilmişe benziyor. Eskiden yapılan güzel şeyleri, bazı zevksiz Babaların emriyle iş gören zevksiz sıvacılar berbat etmişlerdir. Türbe ‘aleminin bin altı yüz sarı lira eritilerek vücûda getirildiğine ve bir mukavva kalınlığında olduğuna dâ’ir

377

dergâh sâbık k”atib-i husûsisi Nuri Efendi’ye çıkan bir rivâyet var. Bunun tahkiki evkafa ‘âittir. Türbenin dış kapısındaki demir parmaklığı geçer geçmez sağ ve solda iki büyük taş nazar-ı dikkatimizi celb ider. Birini “Hacı Bektâş” hıyar veya karpuz doğrar gibi doğramış, diğer merdâne gibi olanını da bir kadın damdan başına atdığı zaman iki parmağıyla tutmuştur. Her ikisinin izleri bellidir. (Menâkıbnâmelere mürâca’at idiniz) Solda, yüksekçe bir mevki’de mezarlıklar vardır.

Merdiven basamaklarından aşağı inince gayet masnu’ mermer kapı ve kapıdan içeri girilince dar bir koridor gelir. Koridorun sağ köşesinde “Kızların Çilehânesi” ta’bîr olunan penceresiz dar ve karanlık bir yer vardır. Açık kapısının üstünde bir taş oynar ve bu taş içeri girerken günahkârların başına düşermiş. Çilehânenin döşemesine geyik derileri ve postlar serilidir.

“Kırklar Meydanı” iki parmaklık içinde mahsûrdur. Sağındaki parmaklık boyunca hesapsız şem’adan sıralanır. Bu şem’adanların ortasında Kâvûrddan (?) alındığı rivâyet olunan kırk budak vardır. Parmaklığın öbür tarafında Çelebi mezarları vardır. Çelebi mezarlarından birkaç kadem yüksek olan mücâvir terasadan kapıya doğru gidilirse Güvenç Abdal yâhûd Kızlar Künbedine varılır. “Güvenç Abdal” türbesi duvarlara asılı yirmi üç muhtelif şekl ve cesâmetde teber ile bir makberden ziyâde bir şövalye odasını yâhûd bir silah müzesini andırıyor. Teberler ile birlikte yirmi yedi ‘adet camlı ve camsız loca (içlerinde yağlı boya tablo) dört nefir, bir geyik boynuzu, üç keşkül, bir ‘adet yedi budaklı şem’adan, Ankara’ya nakl olunan eşya meyanındadır.

Kırklar Meydanı, ayin yapılırken hepsi birden yanan kırk dört ‘adet muhtelif eb’âtda şema’dan, kırk budak, tepedeki avize, dokuz gümüş چراغ ve altı ayı postu, iki kaplan postu, hesapsız geyik postu, işlemeli namazlıklar üstüne çöken muhiblerle muhteşem bir manzara ira’e

ı-Baba Resul’ün mezarı yanında bir yeğın toprak gördük ve tahkik neticesinde bunun çocuğu olmayan kadınlara içirilmek üzere tevzi’ olunduğunu öğrendik. Cevher toprak ta’bîr olunan bu toprağı Çilehâne dağındaki dere yatağından toplayıp getirirlermiş. Ayrıca Çilehâne dağında bir delik taş varmış,

37⁸

etmiş olsa gerektir. Duvarlara asılı on altı ‘adet muhtelif eb’âtda levha sanki o zaman incimâd etmiş olan nefesler ve ahlardır:

Ya Hû hazret-i Pîr

Canım gibi hıfz eyler idim etmez idim fâş

Faş itmese bu raz deli gözden akan yaş

hicrân eleminden nice ben olmuşum ‘ayyaş

takat getürür mü bu gama olsa da bir taş

kemter kul ki ‘aşkın idüp hemre yoldaş

ta yüz süreyim eşigine ya Hacı Bektâş ileh ileh.

Kırklar meydanının cenûbunda bulunan gümüş kaplamalı masnu’(?), kapıdan asıl pîrin türbesine girilir. Bu gümüş kaplama kapının sağ tarafında:

Zuhur eyler nefes-i evliyadan (,,,,,,,,,,,,,?)

anlara ilham irişir Hüdâdan (.....?)

nefes dûd nefes-i evliyanın (.....?)

Bu bab etdi hepsi(?) evliyanın (.....?)

Sol kanadında:

Kalender şahı Hacı Bektâş Veli’nin (.....?)

Evladından ‘ayan oldu ‘ılk (?) (.....?)

Bin on dokuzunda tarih-i alev(?) (.....?)

vâli-i mirlivâ-i Kırşehirî ezrâd(?) (.....?)

bin ‘Ali fî şehr-i Muharrem sene 1019

yazılıdır. Pîrin, işlemeli kâr kadîm (?) yeşil atlas, Lahorî ‘Acem şalı, yeşil atlas örtü, beyaz zeminli lahorî örtü, kenarı sim işlemeli yeşil kadife, yeşil atlas ve kenarı işlemeli örtü, yeşil basma yazılı ve kenarı simli örtü, müdevver sim üzerine simden yazılı örtü, Heva atlası üzerine yazılı örtü, etrafı sim ile müzeyyen atlas boğça, penbe atlas üzerine yazılı örtü, beyaz atlas üzerine sim işlemeli örtü, müzeyyen peşkirler, yeşil atlas entari, basma çocuk entarisi, ileh ileh ile yüklü sandûkasını,

379

kubbeden açılan dört küçük pencere tenvîr eder. Kapı üstünde duran ve duvarlara asılı olan on sekiz levha nerede olduğumuzu bize ihtâr ider:

Men zare kabri veccebet lehü şefâ’eti

El ilmü şeceret-ün asliha bi Mekke ve semeriha bi Horasan

Ketebehu el-müzennib derviş Mustafa Ohrili 1314

Evliyâî tahte kûbâbî lâ ya'rifuhum gayrî sevai

Li bihâ

El-Musafa el Murtaza ve ebnâhima ve'l-Fâtıma

Ena medinetül ilm ve Ali babiha

Elâ inne evliyâ Allâhi lâ havfun 'aleyhim velâ hum yahzenûn

diğer levhalardan bazıları sıra ile:yâd-ı 'ulyâ, küllühüm ... (gümüş el resmi ve sûret), sa'atten sonra 'Ali, ya 'Ali, cami' resmi ileh..

Gümüş kınlı ve kabızalı kılıç, yeniçeriler pirine lâyıık bir hediyedir. Hediyeler arasında yedi 'adet gümüş bilezik, altı 'adet büyük küçük zincirli tepelik, bir 'adet gümüş saç kozası (?) iki 'adet saç askısı gibi, şeyler ziyaretçilerin bilhassa kadınlardan olduğuna dair şüphe uyandırmıyor. Yere serili olan kaplan postu ile siyah ayı postu üstünde, kim bilir Pîre neler tazarru' ve ne gibi gaile esrârı ifşâ idilmiştir.

Balım Sultân:

Ayin ve erkân-ı tarîkatın vâz'ı Balım Sultân (Balı Sultân) türbesinin önünde kerâmetle Horâsân'dan atılan bir dut ağacı vardır⁺⁺⁺ Gelen ziyaretçiler diş ağrısı için kabuğundan bir miktar yontarak çürüklere vaz' iderler. Dut ağacın üzerindeki bıçak yaralarının çokluğundan, şifâ bulanların mikdârı hakkında bir fikir edinilebilir. Parmaklıktan geçip kapıdan içeri girilince bir sofa gelir. İç kapının üstünde şöyle bir kitâbe yazılıdır:

Bena hazihi el-kubbet el-şerife el-Emir el-'Ali

Ali Bek bin Şehsûvâr Bek li Kutb el-evliyâ

380

Ve hülasatü'l-büdelâ Hızır Bali bin Resul Balı.....

Bin Hacı Bektâş El Horasanî nevverallahü merkadehum.....

Fî sene hamse ve 'ışrin ve tes'amia

⁺⁺⁺ Velâyetname ve menakıpnamelere bakınız. Diğer bir rivayete göre karadutun kabuklarını züvvar od ağacı gibi yakarlar. Bunu Balım Sultan dikmiştir.

kapu kadife zemin üzerine işlemeli perde ile kapalıdır. Dört pâlâ namazlık, bir kaplan postu, bir geyik postu, daneleri ceviz büyüklüğünde doksan dokuzlu teşbihler, ileh..... Sofanın bir ‘ibadetgâh-ı hakîkî olduğunda şüphe bırakmıyor. Duvarı da bir de topuz ve kılıfıyla Balım Sultan’ın kendi bıçağı asılıdır. Pîr-i sâni tarîkatın (Balım Sultan) yeşil çuhalar, ‘Acem şalları, Gürün şalı, işlemeli ipekli örtü, çuha üzerine işlemeli örtü, müzeyyen işlemeli sırmalı örtü, kenarlı yeşil atlas, kırmızı ipek örtü, yeşil atlas yazılı ve işlemeli örtü, Bağdat çarşafı, beş ‘adet ipekli poşide, yeşil baş örtüsü, üç peşkire ileh... Bu rûnun(?) sandûkası, ihtîşâm i’tibârıyla Hacı Bektâş’inkinden geri kalmıyor. Türbenin içinde Bektâşî rumûzâtını ihtivâ iden on beş levha, bir asma sâ’at, üç avize, yirmi beş pirinç şem’adan, gümüş şem’adan, cam şem’adan, beş ‘adet gümüş buhûrdân, gümüş gülâbdân, bakır keşkül, arslanlı kırk budak şem’adan, kayışdan zenbîl, envâ’ taşlar, bütün bu sayısız ve mütenevvî’ye hediyeler, Balım Sultân’ın muhiblerce her yatırdan hatta Pîrden bile fazla sevildiği kanâ’atini veriyor. Balım Sultân ile ‘aynı sakıf altında kapıdan girilince sol tarafta halifelerinden “Şeyh Kalender”in mezârı vardır. Bu mermer sütun üzerinde olan zîrdeki kitâbede, siyasî mücadeleler esnâsında öldürülen Şeyh Kalender için vücûda getirilmiş olsa gerek:

bir tahta-yı taht etti rahtını(?) virüp bâde

Hak oldu ayaklarda çok şah felek ref’et

“Şah Kalender”in sandûkası da yeşil işlemeli örtü, kırmızı atlas üzerine sim işlemeli örtü, Lahorî şal, üç ‘Acem şalı, kül rengine işlemeli atlas, Trablus şalı, simli işlemeli kırmızı örtü, Halep poşusu, ipek boğça, poşu, pullu ileh gibi kisenin ve kalbin (?) hediyesi olan kıymetli hâtırâlara bürünmüştür. Kalender Şâh sandûkasının altından ayrıca yedi ‘adet rakı kadehi çıktı.

381

Balım evi zâviyesi:

Höyüğün karşısında türbeli ve odalı harapça bir yerdir. Tespit hey’etinin gösterdiği yüz yirmi beş kalem eşya arasında mefrûşât ile kapacak ve diğer alât-ı beytiyeden mâ’adâ iki ‘adet saz, keman, bir köhne sancak, yumurta makinesi, bahçıvanlıkla ‘alakadar alât-ı varidat nazar-ı dikkatimizi celb eder.

Dede Bağı ve Hân Bağı

Hacı Bektâş'ın hâricinde 'asrî bir malikâne manzarası irâ'e iden ve Arnavut Babaların büyük emekleriyle vücûda gelen bu iki bağ tekyenin şıra ihtiyacını tatmîn etmektedir.

Han Bağındaki çeşmelerde bulunan bazı Bektâşî taşlarının kırıldığını ve Bektâşî teslim taşlarının oyulduğunu müşâhede ettik. Fetret devresinden sonra tekyeyi teslim eden Zirâ'at Numûne Mektebi'nin bu gibi tahrîbâta mâni' olacağını kaviyyen ümit ederiz. Hân Bağındaki Şeker Punar'ın (?) kitâbesi, bunun 1337 de Salih Niyazi Baba tarafından ta'mîr edildiğini göstermektedir.

Bektâş Efendi türbe ve zâviyesi:

Bektâş Efendi türbesinde dergâhın muhâlifî olan 'ulvilerden bir baba oturur.+++
Yiyecek ve içeceğini Çelebilerden alırdı.

Bektâş Efendi türbesinin kitâbesinde:

Benâ haza'l-şeyh merhûm Bektâş bin Mahmut 'an

Evlâd-ı El-Hacı Bektâş el Horasanî isneyn 'aşer ve elf

yazılıdır. Dâhilindeki zevksiz fırının(?) taklîdi tezyînâtı yapan zata dâ'ir şu hâtıra var:

'amel Yuvân(?) Kepekçi oğlu Nevşehri

6 Eylül 1323

Ayrıca:

Hacı Bektâş Veli evlâdından Çelebi Cemalettin Efendi

tarafından ta'mîri fî 1324 Şa'ban 16 fî 1322 Eylül 20

Bektâş Efendi türbesinde tespit hey'etinin gösterdiği yirmi beş kalem eşya meyânında: dokuma poşide çuha ve ipekli bezden ma'mûl, 4 peşkir ikisi işlemeli, 1 fûta (?), 1 ipekli beyaz poşu, 1 işlemeli çevre, 1 şem'adan kürsüsü, 12 şem'adan 1 sandık derûnunda

382

+++ Son Babanın adı Hasan Baba'dır.

mum, 1 buhûrdânlık, 2 bakır tas, 2 cam fener, 1 topuz, 1 nefir, tesbih, billur taşlı avizeli iki mumlu şem’adan, 4 camlı levha birisi atlas üzerine, 2 geyik postu, 1 keçi postu, pala, kilim, cicim ileh, zıkr edebiliriz.

Dışarıda türbenin eşiğinden ayrılmak istemeyen eski bir hizmetkârın mezarı serilidir. Türbeye mücâvir olan Bektâş Efendi zâviyesi, Bektâş Efendi şeyhinin ikâmetine mahsûs bağla muhât sevimli bir evceğizdir. Mefrûşâtı, tasviri geçen derviş odalarına benzer.

Bektaşî mezar kitâbeleri:

Hacı Bektâş tekyesinde Hacı Bektâş Taşı nâmıyla ma’ruf balgamî (?) taşdan ve diğer taşlardan yontulmuş fevkal’âde güzel mezar kitâbeleri vardır. ‘Asrî ressamlık kendi serbest yoluna devam ederken hattatlığımızın önünde nasıl bir lahza hürmetle tavakkuf edecekse, ‘asrî heykeltıraşlığın da eski Türk mezar taşları önünde ‘aynı hürmeti izhâr etmesi icâb edecektir. Hacı Bektâş’taki mezar kitâbeleri Türkçe yazılmış olmaları i’tibarıyla da şayan-ı dikkattir. Numûne olarak birini derç ediyoruz:

Hu dost (ş)

Hâdim-i evlâd-ı Pâk Hacı Bektâş Veli

işite bu mürd-i mücerret canışın şâzeli

geldi bu bâb cenâb-ı Pîr’e itti intisâb

Hânümân zâdegânda hidmete didi beli

nâgahân gûş eyleyüb savt nefir arc’î (?)

Mâsevây-ı Allahdan hemandem yumdu göz çekdi eli

zenebi (?) mefkûr cürmü mestûr merkadi pür nûr ola

Pişgâhında olub şem’a şefa’at münceli

çıktı bir er söyledi tarih-i fevtin kâmiyâ (?)

göçtü bu kasr-ı dünyadan Kahveci Derviş ‘Ali

Çelebi ‘âilesinin kitâbelerinde de ‘aynı üslûb vardır. Eski kitâbeler içinde mansûr(?) olanlar da vardır:

Hu dost el merhûmü’l-mefkûr Hazret-i Sultân El-hac Bektâş Veli kaddes Allahü sırrehü’l ‘âlî Horasânî Seyyid Mehmet Baba ruhiçün Fatiha 1196

1-Kitabeleri lütfen Kırşehir ilk tedrisat müfettişi (şimdiki halde Ma’arif me’muru) Ramiz Bey kayd etmişlerdir.

Pir türbesinin medhali: Gümüş kaplamalı kapı

Nakşibendi Cami’i ve Bektâşî Mezarlığı

Bektâş Efendi Türbesi

Meydan Evi’nin bir köşesi

Hacı Bektâş’ta Mezarlık

“Hacı Bektâş’ın” ‘umûmî manzarası

Balım Sultân türbesi

Kırklar Meydanı

Hacı Bektâş Türbesinin dış kapısı